

Комуникация в международни институции и корпорации
Communication in International Institutions and Corporations

**Изкуственият интелект като фактор
в международните отношения и комуникациите**

DOI 10.55206/LLDD7732

Боян Дафов

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Имейл: bdafov@uni-sofia.bg

Абстракт: Целта на статията е да се разгледа изкуственият интелект като фактор в геополитическите отношения между САЩ и Китай, и САЩ и Русия. Проблемът, свързан с промяната в динамиката на международните отношения посредством новите технологии, е разгледан на две нива. Първото ниво на анализ е свързано с изясняването на това, как се отнася изкуственият интелект към основни понятия и теории от международните отношения, международната сигурност и глобалните конфликти. На второ място са анализирани перспективите пред развитието на динамиката в отношенията между САЩ и Китай, и САЩ и Русия посредством изкуствения интелект. На трето ниво са изведени комуникативните аспекти в международните отношения и геополитическия контекст и релациите с изкуствения интелект. Теоретичната рамка стъпва върху предложените в предходно изследване основни понятия за анализ на изкуствения интелект като фактор в международните отношения.

Ключови думи: теория на международните отношения, изкуствен интелект, комуникации, външна политика, САЩ, Китай, Русия.

**Artificial Intelligence as a Factor
in International Relations and Communications**

Boyan Dafov

Sofia University “St. Kliment Ohridski”

E-mail: bdafov@uni-sofia.bg

Abstract: The purpose of this paper is to examine artificial intelligence as a factor in geopolitical relations between the US and China and the US and Russia. The problem of changing the dynamics of international relations through new technologies is examined on two levels. The first level of analysis is concerned with examining how artificial intelligence relates to basic concepts and theories of

international relations, international security, and global conflict. The second level examines the prospects for the development of the dynamics of US-China and US-Russia relations through artificial intelligence. At the third level, the communicative aspects in international relations and the geopolitical context and relations with artificial intelligence are brought out. The theoretical framework builds on the basic concepts proposed in a previous study to analyze artificial intelligence as a factor in international relations.

Keywords: international relations theory, artificial intelligence, communications, foreign policy, USA, China, Russia.

Увод

През последните повече от десет години, изкуственият интелект постепенно започва да навлиза все по-активно в заобикалящата ни среда. Алгоритмите, които широката публика нарича изкуствен интелект, представляват основна част от технологичното пространство, което започва да заема огромна част от взаимодействието между субектите на изключително много нива – междуличностно, социално, политическо, икономическо, властово и много други. Рязката поява на няколко ключови технологии, които наричаме изкуствен интелект, през последните няколко години отключи дебата в широкото публично пространство относно ефекта от тези технологии. Достъпът, контролът и събирането на данни и информация постепенно започва да заема централна роля, когато някоя страна претендира за установяване на трайно геополитическо влияние. В настоящата работа ще се фокусираме върху геополитическите процеси и перспективи, свързани с тези технологии. Изкуственият интелект представлява стратегически изключително мощен механизъм за реализиране на геополитическо влияние и регулиране и промяна на баланса на международните сили. Дигиталният капитал и фундаменталната промяна на лостовете за влияние през тези алгоритми водят до необходимостта от реализиране на съществено нови стратегии в международната политика на всяка една страна, която претендира за възможност за прокаране на собствена политика в рамките на международното статукво.

Изкуственият интелект фундаментално променя геополитическата обстановка и начините, по които може да се влияе върху динамиката на баланса на силите на международната политика. Хипотезата, че наличието на ядрени оръжия в ерата след Студената война предотвратява възможността за мащабни конфликти [1], води до заключението, че прилагането на „мека сила“ става все по-ключово в съвременната външна политика на големите геополитически играчи. Възможността за реализиране на изцяло нови техники за прилагане както на военна, така и на „мека сила“, сами по себе си променят стратегиите, които страните трябва да предприемат в борбата си за геополитическо влияние. Разсъждавайки през груба аналогия с ефекта от

ядрените оръжия, ще формулирам следната хипотеза, свързана с ефекта от „изкуствения интелект“ върху международния ред. Наличието на тези технологии ще изостри противопоставянията, основани на прилагане на „мека сила“ и разузнавателни техники, но от друга страна ще намали вероятността от директни военни конфликти. С други думи, очаквам, че комбинацията от ядрени оръжия и изкуствен интелект ще пренесе борбата за геополитическо влияние от директни военни конфликти в посока повече прилагане на „мека сила“ и изострянето на така наречените хибридни войни.

В рамките на отношенията между САЩ, Китай и Русия изкуственият интелект установява следните отношения. Между САЩ и Русия се откриват изцяло нови възможности за прилагане на „мека сила“. Въздействието на изкуствения интелект променя перспективата за установяване на стратегическа стабилност и ядрения риск. [2] Изкуственият интелект е предпоставка за появата на изцяло нови механизми за пробиви в националната сигурност и намесата във вътрешнополитическия ред в стратегическите конкуренти. Външнополитическите отношения между САЩ и Китай се основават по-скоро върху потенциала за развитие на технологиите, свързани с изкуствения интелект. Това води до конкуренция и надпревара между двете страни спрямо технологичното развитие на тези технологии и възможността за събиране на данни и информация. От гледна точка на взаимодействието между САЩ и Китай изкуственият интелект играе централна роля в динамиката по отношение на статута на Тайван. Потенциален конфликт в Тайван би бил определящ при външнополитическата стратегия на САЩ. [3]

Използването на изкуствения интелект и съвременните технологии за реализиране на нов вид стратегии за геополитическо влияние би могло съществено да промени динамиката и перспективите пред основните играчи на международната сцена, пренареждайки баланса на силите в дългосрочен план решително. Рамкирайки отношенията между САЩ, Китай и Русия през призмата на основните теории за международните отношения, техническите понятия, свързани с изкуствения интелект, и апаратът за анализ на отношенията между рационални играчи, който ни предоставя теория на игрите, ще имаме възможност да очертаем динамиката на няколко нива. През тази перспектива ще имаме възможност да изградим хипотези относно очакваното разгръщане на основните геополитически отношения – тези между САЩ и Китай, и тези между САЩ и Русия, по отношение на потенциала, който изкуственият интелект предоставя.

Целите на настоящото изследване е да очертае рамката на геополитическо влияние и взаимодействие между САЩ – Русия и САЩ – Китай от гледна точка на стратегическото планиране и взимане на решения от американската външна политика. Очертавайки тази рамка, бихме могли да разсъждаваме за това, как ще се развива взаимодействието между основните международни сили по отношение на потенциала за контрол и използване

на технологията, която наричаме изкуствен интелект. Накрая ще разгледаме кои са потенциалните аспекти от международната политика и стратегиите за установяване на геополитическо влияние, които биха могли да се възползват съществено от възможностите, които предоставя изкуственият интелект. Как това би се отразило върху баланса на силите в рамките на международното статукво?

В последната глава ще разгледаме изкуствения интелект като инструмент за реализиране на геополитическо влияние. В някакъв смисъл в тази глава ще се използва всичко очертано преди това, за да можем да направим както описателен анализ, така и някакъв вид очертаване на бъдещи перспективи пред основните геополитически играчи. В първата част на тази глава ще обвържем влиянието от изкуствения интелект с концепцията за хибридни войни с цел намирането на мястото на новите технологии в рамките на тези конфликти. Този анализ ще бъде ключов при формулирането на рамките на бъдещо взаимодействие между САЩ и Русия, посредством потенциала, който предоставят те. След това ще разгледаме проблема, свързан с изкуствения интелект на международната сцена от гледна точка на дилема на сигурността. Тази аналогия ще ни даде перспектива за идентифициране на потенциалните точки на ескалация на напрежението в международната сцена и по-късно, обосноваването на проблема, свързан с горещата точка в отношенията между САЩ и Китай като дилема на сигурността. В следващата част на тази глава ще представим данни и национални стратегии на САЩ, Китай и Русия, свързани с наличните ресурси и потенциал за развитие на изкуствения интелект. По този начин ще ни бъде полезно да видим как изглежда моментната и средносрочната картина в тези отношения, позволявайки ни да очертаем перспективи за разгръщането на отношенията между отделните държави. В последната част на тази глава ще обобщим всичко очертано дотук, разглеждайки перспективите за бъдещо развитие в отношенията САЩ – Китай и САЩ – Русия, спрямо потенциала за промяна в динамиката на международните отношения, който предоставя изкуственият интелект. Основният въпрос, който ще разгледаме тук, е как бихме очаквали да се променят отношенията между основните конкуренти на международната сцена при наличието на изкуствения интелект.

Изкуственият интелект като инструмент за геополитическо влияние

Изкуственият интелект и перспективите, свързани с разработването му и контролирането му, безспорно са едни от най-ключовите фактори в международната политика на основните геополитически играчи. За да можем да отговорим на въпроса, как се променя динамиката в баланса на силите и отношенията на големите играчи в рамките на международното

статукво, бихме могли да анализираме динамиката, която очертават отношенията между САЩ и Русия, и САЩ и Китай по отношение на тези технологии. Очертавайки основните фактори, влияещи на тези отношения, ще имаме възможност да придобием принципна представа за това, как бихме могли да очакваме, че ще се променят в ерата на изкуствения интелект. Възможността тези технологии да бъдат прилагани в много различни ключови сфери, ги превръща в критичен фактор, заради вероятността от увеличаване и поддържане на геополитическо влияние. Изкуственият интелект влияе върху сфери като сигурността, военната индустрия, икономиката, иновациите, здравеопазването, стратегическото планиране, разузнаването и много други и ги прави изключително висококонкурентни и зависими от развиването на тези технологии. Изкуственият интелект постепенно започва да заема все по-централна роля в международната политика и това измества фронта на противопоставяне на полето на дигиталния свят. Същността на ресурсите, необходими за установяването на възможност за разработване и използване на тези технологии, наречени по-рано в рамките на това изследване „дигитален капитал“, налагат необходимостта усилията и стратегическите концепции на международните играчи да бъдат изместени в нов вид посока.

Ако пречупим идеята за връзката между изкуствения интелект и международната политика през концепцията за хибридни войни, това би могло да ни даде възможност да очертаем перспективите, които се откриват на фронта на борбата за геополитическо влияние от страна на основните сили. Подобен анализ би ни дал възможност, освен това, да разгледаме в кои аспекти бихме могли да очакваме изостряне на конфликтите, и в кои случаи би могъл да спомогне за по-успешното им разрешаване и управление. Основен аспект в тази посока е взаимовръзката между това ново поколение технологии и дълго дискутирания въпрос, свързан с влиянието на ядрените оръжия върху международната политика. Чрез подобна аналогия бихме могли да открием дали е възможно да очакваме комбиниран ефект от двата фактора.

Комбинирайки анализа относно отношенията САЩ – Русия и САЩ – Китай през призмата на изкуствения интелект, ефекта от изкуствения интелект в рамките на хибридните войни и комбинацията между факторите изкуствен интелект и ядрените оръжия, с понятията от теория на игрите и класическите теории за международните отношения, които разгледахме в началото на изследването, бихме могли да направим рамка, която да ни позволи очертаването на перспективи, свързани с различните възможности за бъдещо развитие на международните отношения в ерата на изкуствения интелект.

Изкуственият интелект и хибридните войни

Терминът „хибридни войни“ е един от най-широко използваните в съвременната международна политика, но и в същото време е един от най-неясните от теоретична гледна точка. Широкото му използване, без конкретно разбиране за него, води до объркване при опитите за анализ на подобни конфликти, и невъзможност за изчерпателно обяснение и тълкуване на ключови процеси, протичащи в рамките на външно- и вътрешнополитическите процеси, които наблюдаваме в различните държави. Най-често въпросът, свързан с хибридните войни, се свежда до идеята за информационни войни. Според други, по-широки разбирания, това е комбинация от конвенционални военни действия и неконвенционални такива, състоящи се в използването на кибератаки, фалшиви новини, дипломатия, правова война, намеса във вътрешната политика на други държави, смяна на режими и намеси в чуждестранни изборителни процеси. Това са войни, които не се обявяват официално и не се водят директно от държавни актьори. Основните субекти, които упражняват тези техники, са недържавни такива, както и специалните разузнавателни служби, използващи неконвенционални средства за политическо влияние.

Терминът „хибридна война“ за пръв път е въведен и използван от Франк Хофман и представлява обширна теория, обхващаща съвременните военни стратегии. [4] Тя се състои в исторически преглед, прогностичен аналитичен апарат и указания и препоръки за политики, свързани с новата военна реалност. В своето изследване той разглежда въпроса, свързан с хибридните войни през три нива на анализ. Първият аспект, който разглежда, е постепенното отстъпление от страна на отделните държави, като монопол над средствата за упражняване на власт, контрол и едностранна възможност за контрол над военните перспективи. Това води до появата на нови разнообразни субекти, способни на военни действия, раждайки идеята за войни между държавни и недържавни играчи. Тази концепция е обоснована на исторически преглед през призмата на войните в Ирак и Афганистан, както и събитията от единадесети септември 2001 година. Според този исторически преглед частичното прилагане на така наречените хибридни тактики за военни действия в същността си не е ново явление, а масовото им прилагане започва след края на Студената война. Причината за това е, че воденето на агресивни конвенционални военни действия води до появата на нежелани недържавни или полудържавни военни субекти. Хофман разглежда и отношенията между колонизатори и колони като историческа предпоставка, която също обосновава тази концепция.

Появата на тези недържавни военни субекти води и до втория фактор, разгледан от Хофман по отношение на хибридните войни. Именно това е причината, която налага необходимостта от провеждането на асиметрични военни действия. Необходимостта от готовност за реакция срещу подобни

субекти, налага инкорпорирането на нетрадиционни и асиметрични военни действия. Последният фактор при анализа на Хофман е размиването на границите на военните действия. Той нарича това „неограничени войни“, или „войни без граници“. Като основни причини за това се разглеждат глобализмът и технологичният напредък. Това дава възможност за водене на военни действия извън традиционните полета на военни действия – въздух, вода и земя. Появяват се изцяло нови възможности за военни действия, включващи политически, икономически, културни, дипломатически и дори религиозни полета за противопоставяне между отделните играчи. Според Хофман смесването на много паралелни конфликтни полета е налице. Възможността за концентрация на много различни военни възможности в една посока води до рязко увеличаване на интензитета на военните действия. Смесването на конвенционални и неконвенционални методи и стратегии за борба между различните държавни и недържавни субекти е именно и последният компонент, свързан с воденето на хибридни войни.

Комбинацията от тези три фактора води до появата на нови принципи, които да се справят с новите военнополитически реалности. Първият е насоченост в много различни посоки. Това означава, че при провеждането на каквито и да било военни действия трябва да бъдат идентифицирани всички възможни полета за водене на конфликти без никакви предварителни ментални нагласи и слепи петна. Трябва да бъдат използвани всички възможни ресурси за провеждането на ефективни офанзивни и дефанзивни операции, свързани както с националната сигурност, така и с международното влияние. Вторият принцип е синхронизиране на многото различни полета за военни конфликти, координирайки времево различните измерения на конфликтите по подходящ начин, с цел ефективно постигане на желаните ефекти. Това измества идеята за различни етапи и фази при конфликтите и дава възможност за бързи и резки военни операции. Третият принцип е асиметричност. В този контекст се има предвид, че във всеки военен конфликт с размити граници би могло да се идентифицира измерение на конфликта, в което има необходимост от асиметрични действия.

Изкуственият интелект открива изцяло нови перспективи за развитието и засилването на голяма част от аспектите, свързани с хибридните войни, поради потенциала, който представлява по отношение на възможността съвсем директно технологиите и науката да намерят приложение в рамките на международните противопоставяния. Разкрива се изцяло ново поле за геополитически противопоставяния, отговаряйки изцяло на очертаните по-рано три основни елемента на хибридните войни. На първо място, изкуственият интелект и технологиите значително засилват възможността за хаотична поява на непредвидими и недържавни играчи, които биха могли да влияят върху процесите, свързани с геополитическите конфликти. Това допълнително допринася за отслабването на монопола върху силата от

страна на отделните държави. Този фактор, в комбинация със засилването на процесите на глобализация, посредством изкуствения интелект, установява качествено нови властови отношения, които изглеждат все по-различаващи се от традиционните властови структури. Изцяло **новите комуникационни възможности**, които се откриват, както и съвършено новите механизми за взаимодействие в рамките на технологиите, изградени въз основа на изкуствен интелект, предпоставят рязкото засилване именно на първия фактор, за който Хофман говори. По отношение на нетрадиционните стратегии и методи за провеждане на военни действия, изкуственият интелект също е фактор, който по-скоро спомага за изострянето им. Приложенията на тези технологии в рамките както на военната техника, така и във възможността за вземане на решения при хибридните войни, са предпоставка за много по-сложни и деликатни взаимодействия по отношение на хибридните войни. Накрая, по аналогия с последната опорна точка в работата на Хофман, а именно идеята за „войни без граници“, изкуственият интелект категорично представлява потенциален не само спомагащ, но и изострящ фактор. Открива се изцяло ново поле за международните конфликти. Посоките, в които това се случва, са няколко. На първо място, това е геополитическата и стратегическата перспектива по отношение на влиянието върху „дигиталния капитал“, за който подробно говорихме по-рано в изследването. Основното изражение, което всеки един от нас би могъл пряко да наблюдава, е конкуренцията, основно между САЩ и Китай, по отношение на големите технологични платформи. Неслучайно периодично има опити от страна на САЩ и Европа да ограничават работата на китайски платформи в рамките на Западния свят. Причината за това е, че през тези платформи се открива възможност за придобиване на ценни данни от потребителите, които впоследствие биха могли да бъдат използвани за по-нататъшно развиване на подобни технологии, капитализирайки ги в икономически и политически дивиденди. Второто ниво на подсилване на възможността за разширяване на полетата и размиване на границите на войните е засилването на възможностите за кибератаки и откриване на изцяло нови перспективи за пробиване на националната сигурност. Последната „плоскост“, по която се разгръщат хибридните войни, вследствие от появата на изкуствения интелект, е дезинформацията и възможността за влияние върху общественото мнение и социалните процеси в рамките на чужди политически субекти. [5]

В допълнение на подсилването на трите компонента на хибридните войни, за които говори Франк Хофман, изкуственият интелект играе роля и в няколко други аспекта от геополитическите противопоставяния. Една от хипотезите е, че технологиите и изкуственият интелект допринасят за допълнителна несигурност и непредвидимост в рамките на международните отношения на глобално ниво. Това се дължи на факта, че в момента тези

технологии работят като „черни кутии“ и никой не може да обясни защо се вземат дадени решения. Това донякъде звучи контраинтуитивно, тъй като преди малко споменахме, че изкуственият интелект всъщност спомага процеса за взимане на решения. Тук трябва да бъде направено разграничение, че всъщност в първия случай става дума за взимане на решения на локално ниво, в зависимост от предварително дефинирани фактори, които даден политически играч следи. Погледнато глобално, през призмата на паралелното функциониране на много различни подобни технологии и хаотичните процеси в големите платформи и изключително сложния информационен поток, виждаме как всъщност, погледнато на глобално ниво, изкуственият интелект внася много повече „шум“ в международните отношения. Имайки това предвид, заедно с понятията от теория на игрите, които разгледахме, бихме могли да твърдим, че при липсата на определен международен консенсус по отношение на изкуствения интелект има опасност от изпадане в състояние на изострени отношения между различните политически субекти. Ще акцентирам върху този въпрос в по-големи детайли в следващата секция.

С какъв потенциал разполага САЩ?

Изкуственият интелект играе значителна роля във формирането на политиката на САЩ в различни стратегически сектори. Интеграцията на технологии, базирани на изкуствен интелект, има потенциала да подобри процесите на вземане на решения, да подобри управлението и да допринесе за разработването на полезни политики. [6] Иновациите в публичния сектор започват да заемат все по-централна роля както във вътрешно-, така и във външнополитическите стратегии на различните геополитически субекти. Освен това, изкуственият интелект е идентифициран като основна и ключова технология, която подпомага икономическите процеси и устойчивия растеж, което автоматично го превръща в жизнено важен фактор в американската политика. [7] [8] [9]

Влиянието на изкуствения интелект върху корпоративното управление и процесите по вземане на решения е ключово, тъй като тези технологии предоставят ценна информация и изчислителна мощ, адресирайки проблеми, свързани с асиметрията на информацията и грешките в процеса по вземане на решения. Ролята на изкуствения интелект в публичния сектор се разширява до управлението на бедствия, националната сигурност и отбрана и доставянето на публични услуги. [10] Използването на изкуствения интелект в администрацията се разглежда като продължение на дигиталната трансформация, което води до необходимостта от допълнителни изследвания в сферата на публичната администрация, законодателството и формирането на политики, за да може да се използва ефективно. [11] Въпреки това, развитието на изкуствения интелект в публичния сектор също

така поражда и притеснения, свързани с потенциалните рискове от изчезване на работни места, както и необходимостта от изкуствен интелект, който да е в състояние да обяснява решенията, които взима.

Когато говорим за потенциала на дадена геополитическа сила по отношение на изкуствения интелект, трябва да отчетем много различни фактори, както и да направим анализа на няколко различни нива. Първото ниво, което на пръв поглед изглежда и най-повърхностно, е видимото от глобална гледна точка развитие на отношенията между основните технологични компании. Възможността за максимален контрол и влияние върху глобалните отношения спрямо използването на големите платформи, инструменти и продукти, основаващи работата си върху потенциала, който изкуственият интелект предоставя, е ключов, когато се говори за геополитическо влияние посредством изкуствения интелект. Ключов фактор в тази посока е вече анализираният от нас по-рано „дигитален капитал“. Достъпът до глобалния технологичен пазар позволява на конкурентите да осъществяват стратегически изключително важното събиране на данни и придобиване на споменатия капитал. Проследяването на конкуренцията в това отношение ще ни позволи да очертаем ключови фактори, спрямо които бихме могли да очакваме, че ще се развият отношенията между основните играчи. За да осъществим подобен анализ, в рамките на тази секция, в това отношение ще разгледаме какъв е потенциалът на САЩ по отношение на относителния дял в технологичния сектор, и по-конкретно спрямо компаниите, които разработват подобни технологии. Второто ниво на анализ, което трябва да осъществим, е проследяването на потенциала, свързан с държавните позиции, официалните документи и стратегическите планове на САЩ спрямо изкуствения интелект. Това означава, че трябва да отговорим на въпроса, кои са аскетите на изкуствения интелект, които САЩ разпознава като ключови по отношение на вътрешнополитическите и външнополитическите стратегии. В това ниво на анализ трябва да очертаем кои са критичните компоненти по отношение на националната сигурност и възможността за реализиране на геополитическо влияние, които изкуственият интелект представлява. Последното ниво на анализ по отношение на потенциала на САЩ, което трябва да осъществим, е очертаването на бъдещи перспективи пред външната политика на САЩ, свързани с политическите аспекти, обусловени от изкуствения интелект. С тази цел трябва да очертаем кои са бъдещите критични точки в международната политика, свързани с тези технологии, анализ на потенциала за развитие на вече наличните фактори по отношение на изкуствения интелект и кои са потенциалните стратегически партньори и конкуренти спрямо различните фактори, обвързани с възможността за създаване, развитие и разпространение на изкуствения интелект.

Според пазарни изследвания на немската онлайн платформа Statista най-големият пазарен дял по отношение на изкуствения интелект и техно-

логиите, свързани с него през 2024 година ще бъде именно в САЩ и ще възлиза на 50.16 милиарда долара. Очаква се годишен ръст от 28.3%, достигайки до 223.7 милиарда долара през 2030 година. По отношение на изкуствения интелект в сферата на роботиката пазарът в САЩ ще възлиза на 5.64 милиарда долара, по отношение на автономни и сензорни технологии ще бъде 6.80 милиарда долара, по отношение на генеративния изкуствен интелект стойността ще бъде 11.66 милиарда долара и спрямо машинното самообучение пазарът ще бъде 21.14 милиарда долара. Спрямо тези изследвания, относителният дял от пазара във всички видове технологии, свързани с разработването на технологии, основани на изкуствен интелект, ще бъде най-висок в САЩ. [12]

Ако разгледаме потенциала на САЩ през призмата на големите технологични компании, ще видим, че отново по-голямата част от технологичните „гиганти“ са американски компании. В първите десет от най-големите технологични компании, по отношение на пазарен дял, виждаме, че осем са американски, а именно това са Microsoft, Apple, NVIDIA, Google, Amazon, Meta, Broadcom и Tesla, чиито акции са оценени съответно на 2.9 трилиона долара, 2.6 трилиона долара, 2.07 трилиона долара, 2.03 трилиона долара, 1.8 трилиона долара, 1.1 трилиона долара, 576 милиарда долара и 574 милиарда долара. [13] Всички тези данни ни дават основание да твърдим, че САЩ изглежда като безспорно най-големия фактор по отношение на пазара на изкуствения интелект. Този фактор е изключително важен не само поради чисто икономически и пазарни причини, които, разбира се, дават директна възможност за засилване на геополитическото влияние, но и поради така наречения „дигитален капитал“, за който говорихме по-рано в изследването. Това, че огромната част от технологиите, които потребителите използват по цял свят, са именно американски, прави така, че всъщност дигиталният капитал, който е основният фактор по отношение на перспективата за разработване и контролиране на потенциала на изкуствения интелект, всъщност основно се концентрира в САЩ. Всички тези фактори, разгледани накуп, ни показват как не само моментната картина, показваща пазарните дялове и тенденциите, но и концептуалната рамка и стратегическите позиции спрямо възможността за развитие и контрол на изкуствения интелект, са в полза на САЩ.

През 2020 г. Държавният департамент на САЩ инициира четиридесет и седем инициативи, свързани с изкуствения интелект, обединени под сътрудничеството и подпомагането на демократичните принципи и човешките права. За целта се предполага споделени стратегически и етични норми за отговорното разработване на изкуствения интелект, подпомагайки националната и икономическата сигурност. Голяма част от политиките са свързани с работата на „Организацията за икономическо сътрудничество и развитие“. Това представлява обсерватория за политики, свързани с изкуст-

вения интелект, която цели улесняване на диалога между заинтересованите страни, анализа на политики и подпомагане на сътрудничеството. Държавният департамент осигурява подкрепа на мрежата от експерти по изкуствен интелект на ОИСР. Тази инициатива насърчава спазването на принципи като спазване на човешките права, постепенния и приобщаващ растеж, прозрачността, безопасността, отчетността и сигурността. Целта е да бъде въведена рамка, която гарантира ефективността на политиките, свързани с изкуствения интелект по безопасен за обществото начин. Разбира се, в това отношение основният лидер в тази инициатива е САЩ и Държавният департамент. По отношение на разработването на изкуствен интелект с военни цели позицията на САЩ е, че Международното хуманитарно право дава ефективна рамка, която да гарантира регулацията на оръжията и новите технологии във военната индустрия. В това отношение САЩ подкрепя „Конвенцията за определени конвенционални оръжия“ на „Организацията на обединените нации“. [14] Имайки предвид очертаната за развитие на потенциала за външнополитическо влияние на САЩ чрез изкуствения интелект, можем да заключим, че действително САЩ разполага с потенциала да се възползва от развитието на технологиите, свързани с изкуствения интелект, за да засили геополитическите си позиции. Разгледаното в рамките на тази секция дава основание да се твърди, че американската външна политика е в най-добра позиция спрямо възможността за влияние чрез изкуствения интелект.

С какъв потенциал разполага Китай?

За да можем да осъществим възможно най-ефективно сравнителния анализ между потенциала на различните геополитически сили спрямо изкуствения интелект, ще анализираме състоянието на развитието на тези технологии по същите критерии и при Китай и Русия. Това означава, че по отношение на Китай, отговорите, които трябва да дадем отново са в три основни посоки. Първо, какъв е относителният дял от технологичния пазар, свързан с изкуствения интелект, кои китайски „технологични гиганти“ имат потенциала да влияят върху международното статукво и накрая, да проследим някои официални политики на Китай по отношение на изкуствения интелект.

За да проследим относителния пазарен дял на Китай спрямо изкуствения интелект, ще разгледаме отново данни на Statista. Според тяхно проучване пазарът на технологии, свързан с изкуствен интелект в Китай, ще достигне до 34.20 милиарда долара през 2024 година, като се очаква годишно покачване от 28.61%, достигайки до 154.8 милиарда долара през 2030 година. Това означава, че все пак относителният дял на САЩ остава по-голям от този в Китай, а като прибавим очаквания ръст, разликата се очаква да продължава да расте. По отношение на изкуствения интелект в

сферата на роботиката, пазарът в Китай ще възлиза на 2.29 милиарда долара, по отношение на автономни и сензорни технологии ще бъде 4.87 милиарда долара, по отношение на генеративния изкуствен интелект стойността ще бъде 3.15 милиарда долара и спрямо машинното самообучение пазарът ще бъде 15.15 милиарда долара. Спрямо тези изследвания, относителният дял от пазара във всички видове технологии, свързани с разработването на изкуствен интелект, ще бъде по-висок в САЩ в сравнение с Китай, като разликите в тези стойности се очаква да растат в рамките на годините до 2030 година. [15]

Разглеждайки потенциала на Китай по отношение на изкуствения интелект в рамките на големите технологични компании, по отношение на пазарен дял, нещата отново изглежда че следват разгледаните пропорции в предходния параграф. Сред десетте най-големи технологични компании има едва една китайска, и това е Tencent, оценена на 446.76 милиарда долара, заемайки десето място. Ако разширим спектъра на разгледаните компании до двадесетте най-големи такива, тогава на двадесето място ще видим още една китайска компания и това е Alibaba, оценена на 198.23 милиарда долара. Нещо, което ще вземем предвид малко по-късно в анализа си, но съществено по отношение на геополитическите отношения между САЩ и Китай, е това, че най-голямата технологична компания, която не е американска, е тайванската компания за производство на полупроводници TSMC, оценена на 735.93 милиарда долара, което е повече от двете китайски компании взети заедно. [16]

Разсъждавайки за *политическите аспекти на изкуствения интелект в контекста на геополитическите перспективи* пред Китай, тогава можем да твърдим, че категорично Китай разпознава изкуствения интелект като основен двигател на така наречената Четвърта индустриална революция. Това е възможност за постигане на рязко увеличаване на геополитическото лидерство и постигане на регионално и глобално влияние. В същото време виждаме как Китай изостава по отношение ключови елементи като операционни системи, разработка на чипове, пазарна стойност на компаниите ѝ, както и овладяване на публичния дебат по темата. По отношение на институционалния аспект по темата, ключово действие по темата от страна на Китай е Централната комисия по киберсигурност и информатизация през 2014 година. Това е институция, целяща формулиране и имплементиране на политики, свързани с изкуствения интелект, учредена от Централния комитет на Китайската комунистическа партия. В резултат са разработени стратегии за управление на големите данни и изкуствен интелект. [17] Виждаме, че в отношението си спрямо разработването на изкуствен интелект, Китай следва рамката на икономическата си система, а именно хибридна стратегия между държавно регулиран пазар и частни компании. Много от стратегиите в този план изцяло следват структурата на планова икономика,

поставяйки конкретни цели и дефинирайки строги рамки. Пример за това е правителствената социална кредитна система, предназначена за контрол и правоприлагане над населението в държавата, чиято идея плътно следва авторитарните принципи за наблюдение и контрол. *По отношение на потенциала за интернационализация на технологиите, основани на изкуствен интелект, има две основни посоки на развитие – пазарен и политически.* Спрямо потенциала за пазарно разрастване, компаниите Tencent и Alibaba имат най-голям потенциал, но все пак изглеждаш по-скоро регионален, а не глобален. По отношение на политическия аспект на въпроса съществува опасност подходът на Китай за разработка на системи за социален контрол да намери почва в други страни с авторитарни наклонности. Това би нарушило изразения ангажимент от страна на Китай за ненамеса в чужди правителства, както и крие риск за обратен ефект, изразяващ се в пораждаване на антикитайски настроения в чужди страни. Ако трябва да направим обобщение на разгледаните дотук потенциални рамки на Китай по отношение на изкуствения интелект, бихме могли да кажем, че по-скоро бихме могли да очакваме засилване на регионалното влияние и засилено вътрешнополитическо изражение, отколкото рязко влияние върху геополитическото статукво. Перспективите пред китайската външна политика спрямо изкуствения интелект са по-скоро свързани с това да не се изостава прекалено много по отношение на разработката на изкуствения интелект. По отношение на пазарния и научен потенциал, свързан с изкуствения интелект, тяхната възможност за пряка конкуренция със САЩ изглежда много трудна за доминиране. Китай би могъл съществено да се възползва от позициите, които има в момента, както и от тези, които би могъл да развие в бъдеще, за да засили регионалното си влияние, както и да засили вътрешнополитическите си цели и стратегии.

С какъв потенциал разполага Русия?

За да очертаем потенциала на Русия и възможните бъдещите развития на политиките им и геополитическия потенциал за влияние чрез тях, отново ще следваме рамката, очертана в три посоки, която вече въведохме. Ще разгледаме относителния пазарен дял и потенциала му по отношение на разработката на технологии, свързани с изкуствен интелект, след това ще разгледаме как стоят руските технологични компании спрямо глобалния технологичен пазар, и накрая ще разгледаме какви официални политики и стратегии са изразявали от страна на Русия по отношение на изкуствения интелект.

Както досега, за да видим какъв е относителният дял от пазара, свързан с изкуствения интелект, на Русия ще използваме данни от Statista. Според тях размерът на руския пазар спрямо технологиите, свързани с изкуствен интелект, е 4.05 милиарда през 2024 година, с прогнозиран годишен

ръст от 36.12%, достигайки до 18.37 милиарда долара през 2030 година. Разбивката по отделни направления показва, че в роботиката размерът му е 121 милиона долара, очаквайки да достигне 459 милиона долара през 2030 година, при автономните и сензорни технологии е 0.6 милиарда долара, очаквайки се да достигне до 1.3 милиарда през 2030 година, при генеративния изкуствен интелект размерът е 0.42 милиарда, очаквайки се да достигне до 4.15 милиарда през 2030 година, машинното самообучение има размер от 1.86 милиарда долара, очаквайки се този размер да достигне 11.83 милиарда през 2030 година. Според разгледаните дотук данни, виждаме че Русия значително изостава както от САЩ, така и от Китай по отношение на всички аспекти на изкуствения интелект. Перспективата в рамките на следващите шест години също не изглежда обещаваща от гледна точка на възможностите за промяна на тенденциите. [18]

Разглеждайки потенциала на Русия през призмата на големите технологични компании и свързаните с тях перспективи за реализиране както на икономически, така и на политически механизми за влияние върху геополитиката, то нещата отново не изглеждат никак обещаващи за Русия. В класацията на първите сто технологични компании, подредени спрямо пазарна оценка, няма нито една руска компания. Това е пряко изражение на неспособността на Русия да пробие в технологичния пазар и съществено да се възползва както от моментните, така и от бъдещите перспективи, свързани с изкуствения интелект. Както вече няколко пъти разгледахме дигиталния капитал като средство за генериране и реализиране на потенциал, когато говорим за изкуствен интелект, то едно абсолютно необходимо условие, в случай че някой има претенции за геополитическо влияние въз основа на него, е да можеш да го генерираш. Липсата на сериозни руски технологични компании рязко намаля възможността за събиране на подобен тип капитал, което води до рискове от изолация и необратимо изоставане спрямо потенциала, свързан с тези технологии.

Така очертаната картина бележи следните перспективи пред руската външна политика спрямо изкуствения интелект. Невъзможността за директно конкуриране както със световния лидер САЩ, така и с регионалния лидер Китай, предполага няколко възможни сценария пред външната политика на Русия. Ако приемем, че конкуренцията между САЩ и Китай по отношение на изкуствения интелект рязко се ожесточи, получавайки двуполусен модел, то тогава пред Русия стои въпросът, дали да се кооперира с Китай, или не. Предвид риска от тотална хегемония от страна на САЩ на технологичния пазар, това изглежда много вероятен сценарий, тъй като погледнато чисто формално от гледна точка на теория на игрите, както за Китай, така и за Русия не би имало друг избор. В тази връзка, през септември 2018 година беше създаден Руско-китайски фонд за инвестиции в нови технологии на стойност 100 милиона долара. Фокусът на този фонд е да се

развиват технологии, свързани конкретно с изкуствения интелект. Освен това има и други инициативи, обвързани с изкуствения интелект, които са съвместни между Китай и Русия. Например такава е системата за видео разпознаване, създадена съвместно между руската NtechLab и китайската Dahua Technology, която бе представена през май 2019 година. Има, разбира се, и много други подобни технологии, като се очертава тенденцията Китай да се опитва да отваря пазарите и да търси нови възможности. В този смисъл водещата роля в тези отношения е по-скоро на Китай. Разбира се, тайванският въпрос би имал огромно влияние върху развоя в тези отношения, но ще се спрем върху този аспект малко по-късно. В случай че конкуренцията между САЩ и Китай по отношение на изкуствения интелект остане в някакви по-умерени граници, то тогава вероятността от коопериране между Москва и Пекин би намалела, тъй като, от една страна, не биха били принудени до толкова голяма степен да го правят, и второ, понеже евентуално директно сътрудничество с Русия би могло да донесе щети върху Китай в политически план. При такъв развой на събитията бихме могли да очакваме, че Русия постепенно би изпадала във все по-задълбочена изолация в технологичен план. Това пък и би обосновоало наблюдаваното използване на изкуствения интелект от страна на Русия, а именно на полето на хибридните войни. Най-вероятната хипотеза в такъв случай би била, че Русия ще има една-единствена възможност за геополитическо влияние чрез изкуствения интелект, а именно дезинформационни кампании, пропаганда и хибридни войни.

Заклучение

Изкуственият интелект представлява мощен механизъм за реализиране на геополитическо влияние и регулиране и промяна на баланса на международните сили. Всеки политически субект, който има (или би искал да има) възможност за прокарване на собствени политики в рамките на международното статукво, би трябвало наред с отбраната, сигурността, икономическото развитие и всички други належащи политически проблеми да обръща изключително голямо внимание и на технологичното развитие и възможността от употребата на изкуствения интелект. В частност, развитието на новите технологии и потенциалът за използването им за реализиране на геополитическо влияние има своята съществена роля в промяната на отношенията между силите в рамките на геополитическата сцена. Потенциалът, който предоставят не само като ресурс, но и като механизми за откриване на изцяло нови перспективи пред развитието в почти всички сфера от човешкия живот, автоматично ги превръща в основен фактор и приоритет на всеки отделен субект на международната сцена. Дигиталният капитал, интелектуалният ресурс, изчислителният потенциал и контролът върху информационните потоци носят със себе си както нови перспективи пред

политиката на международната сцена, така и нов вид заплахи и възможности за конфронтация между отделните субекти. В рамките на това изследване задачата е да се изследва промяната в динамиката на международните отношения посредством изкуствения интелект, както и да осмислим ролята му в рамките на външната политика. Бидейки държавата с най-висок капацитет и потенциал по отношение на технологиите, основани на големи данни и изкуствен интелект, проследявайки политическите измерения на изкуствения интелект в контекста на външната политика на САЩ в този период, бихме могли да положим една добра основа за бъдещи изследвания, целящи очертаването на перспективите пред международната политика спрямо тези технологии и осмислянето на ролята им в геополитическите процеси. Разглеждайки динамиката в отношенията между САЩ, Китай и Русия спрямо новите лостове за влияние на международната сцена, бе установена възможност да рамкираме динамиката в настоящите и бъдещи взаимоотношения между отделните държави в международното статукво, както и да покажем потенциални перспективи за разгръщане на тези отношения посредством тези механизми. Изследването на това, как се отнасят новите технологии към вече съществуващи понятия в международната политика като хибридните войни, дилемата на сигурността и поместването им спрямо класическите теории за международните отношения позволява да се провери доколко са съвместими с класическите начини да се разглежда и анализира геополитическата обстановка, и динамиката в отношенията на ниво национална сигурност и отбрана.

В рамките на текущото изследване фокусът е върху въпроса за потенциала на изкуствения интелект и как се увеличават тези фактори, изострайки потенциала на хибридните сблъсъци не само на държавно ниво, но и в ситуации на асиметрични противопоставяния. Изкуственият интелект едновременно открива възможност за по-лесна поява на недържавни играчи, стимулира воденето на нетрадиционни военни стратегии и открива изцяло ново поле за конфронтация. От друга страна, показано е как изкуственият интелект има потенциала да внесе повече хаос и несигурност в международните отношения, което пък обвързахме с изострянето на въпросите, свързани с „дилемата на сигурността“. По този начин е обоснована необходимостта от достигане до някакъв вид базов консенсус относно отношението към тези технологии между основните геополитически играчи. Обосновавайки хипотезата за възпиращия ефект от ядрените оръжия през няколко класически изследвания по темата и комбинирайки тези разсъждения от влиянието на изкуствения интелект върху хибридните, се потвърди първоначалната хипотеза, че изкуственият интелект ще намали директните военни сблъсъци между големите геополитически играчи, но съществено ще увеличи вероятността от косвени заплахи върху националната сигурност.

Цитати и белешки

- [1] Paul, T. V. (1995). The Paradox of Power: Nuclear Weapons in a Changed World. *Alternatives: Global, Local, Political*, 20(4), 479–500.
- [2] Boulanin, V. (Ed.). (2019). *The Impact of Artificial Intelligence on Strategic Stability and Nuclear Risk: Volume I Euro-Atlantic Perspectives*. Stockholm International Peace Research Institute.
- [3] Hass, R. (2022). *An American perspective on the role of Taiwan in US-China relations*. Foreign policy at Brookings.
- [4] Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy Studies Arlington, Virginia.
- [5] Johnson, J. (2019). Artificial intelligence & future warfare: implications for international security. *Defense & Security Analysis*, 35(2), 147–169. <https://doi.org/10.1080/14751798.2019.1600800>.
- [6] Mikhaylov, S., Estève, M., & Champion, A. (2018). Artificial intelligence for the public sector: opportunities and challenges of cross-sector collaboration. *Philosophical Transactions of the Royal Society a Mathematical Physical and Engineering Sciences*, 376(2128), 20170357. <https://doi.org/10.1098/rsta.2017.0357>.
- [7] Reis, J., Santo, P., & Melão, N. (2019). *Artificial intelligence in government services: a systematic literature review*, 241–252. https://doi.org/10.1007/978-3-030-16181-1_23.
- [8] Choi, W. (2020). A study on the intelligent disaster management system based on artificial intelligence. *Korean Society of Hazard Mitigation*, 20(1), 127–140. <https://doi.org/10.9798/kosham.2020.20.1.127>.
- [9] Reis, J., Santo, P., & Melão, N. (2019). *Artificial intelligence in government services: a systematic literature review*, 241–252. https://doi.org/10.1007/978-3-030-16181-1_23.
- [10] Choi, W. (2020). A study on the intelligent disaster management system based on artificial intelligence. *Korean Society of Hazard Mitigation*, 20(1), 127–140. <https://doi.org/10.9798/kosham.2020.20.1.127>.
- [11] Reis, J., Santo, P., & Melão, N. (2019). *Artificial intelligence in government services: a systematic literature review*, 241–252. https://doi.org/10.1007/978-3-030-16181-1_23.
- [12] Искусствен интелект – САЩ. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/united-states>. Retrieved on 11.11.2024. [Искусствен интелект – SASht. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/united-states>. Retrieved on 11.11.2024.]
- [13] Online CFD Trading Platform | November 2024 - CFD Trading. <https://companiesmarketcap.com/tech/largest-tech-companies-by-market-cap/>. Retrieved on 11.11.2024.
- [14] AI Governance & Compliance Software. Set the course early for AI regulation compliance. <https://www.state.gov/artificial-intelligence/>. Retrieved on 11.11.2024.
- [15] Искусствен интелект – Китай. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/machine-learning/china>. Retrieved on 11.11.2024. [Искусствен интелект – Kitay. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/machine-learning/china>. Retrieved on 11.11.2024.]

- [16] *Largest tech companies by market cap*. <https://companiesmarketcap.com/tech/largest-tech-companies-by-market-cap/>. Retrieved on 11.11.2024.
- [17] Creemers, R. (2019). The International and Foreign Policy Impact of China's Artificial Intelligence and Big-Data Strategies. In N. D. Wright (Ed.), *Artificial Intelligence, China, Russia, and the Global Order* (pp. 129–135). Air University Press. <http://www.jstor.org/stable/resrep19585.23>.
- [18] Изкуствен интелект - Русия. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/machine-learning/russia>. Retrieved on 11.11.2024. [Izkustven intelekt – Rusia. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/machine-learning/russia>. Retrieved on 11.11.2024.]

Библиография

- Изкуствен интелект – Китай. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/machine-learning/china>. Retrieved on 11.11.2024. [Izkustven intelekt – Kitay. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/machine-learning/china>. Retrieved on 11.11.2024.]
- Изкуствен интелект – Русия. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/machine-learning/russia>. Retrieved on 11.11.2024. [Izkustven intelekt – Rusia. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/machine-learning/russia>. Retrieved on 11.11.2024.]
- Изкуствен интелект – САЩ. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/united-states>. Retrieved on 11.11.2024. [Izkustven intelekt – SASht. <https://www.statista.com/outlook/tmo/artificial-intelligence/united-states>. Retrieved on 11.11.2024.]
- Paul, T. V. (1995). The Paradox of Power: Nuclear Weapons in a Changed World. *Alternatives: Global, Local, Political*, 20(4), 479–500.
- Boulanin, V. (Ed.). (2019). *The Impact of Artificial Intelligence on Strategic Stability and Nuclear Risk: Volume I Euro-Atlantic Perspectives*. Stockholm International Peace Research Institute.
- Hass, R. (2022). *An American perspective on the role of Taiwan in US-China relations*. Foreign policy at Brookings.
- Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Potomac Institute for Policy Studies Arlington, Virginia.
- Johnson, J. (2019). Artificial intelligence & future warfare: implications for international security. *Defense & Security Analysis*, 35(2), 147–169. <https://doi.org/10.1080/14751798.2019.1600800>.
- Mikhaylov, S., Estève, M., & Campion, A. (2018). Artificial intelligence for the public sector: opportunities and challenges of cross-sector collaboration. *Philosophical Transactions of the Royal Society a Mathematical Physical and Engineering Sciences*, 376(2128), 20170357. <https://doi.org/10.1098/rsta.2017.0357>.
- Reis, J., Santo, P., & Melão, N. (2019). *Artificial intelligence in government services: a systematic literature review*, 241–252. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-16181-123>.
- Choi, W. (2020). A study on the intelligent disaster management system based on artificial intelligence. *Korean Society of Hazard Mitigation*, 20(1), 127–140. <https://doi.org/10.9798/kosham.2020.20.1.127>.

Online CFD Trading Platform | November 2024 - CFD Trading.

<https://companiesmarketcap.com/tech/largest-tech-companies-by-market-cap/>. Retrieved on 11.11.2024.

AI Governance & Compliance Software. *Set the course early for AI regulation compliance*. <https://www.state.gov/artificial-intelligence/>. Retrieved on 11.11.2024.

Largest tech companies by market cap. <https://companiesmarketcap.com/tech/largest-tech-companies-by-market-cap/>. Retrieved on 11.11.2024.

Creemers, R. (2019). The International and Foreign Policy Impact of China's Artificial Intelligence and Big-Data Strategies. In N. D. Wright (Ed.), *Artificial Intelligence, China, Russia, and the Global Order* (pp. 129–135). Air University Press.

Боян Дафов работи като младши изследовател (R1) в институт GATE към Софийския университет. Той е бакалавър по „Компютърни науки“ от Факултета по математика и информатика на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и магистър по „Политически мениджмънт и консултиране“ от Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“; защитава магистърска теза на тема „Изкуственият интелект като инструмент на американската международна политика 2016-2023 година“. Научните му интереси включват теория на международните отношения, политическа философия, философска логика, теория на игрите, анализ на дискурса и политическа и социална психология.

Ръкописът е изпратен на 17.11.2024 г.

Рецензиране от двама независими рецензенти: от 18.11.2024 до 20.12.2024 г.

Приемане за публикуване: 21.12.2024 г.

Manuscript was submitted: 17.11.2024.

Double Blind Peer Reviews: from 18.11.2024 till 20.12.2024.

Accepted: 21.12.2024.

Брой 62 на сп. „Реторика и комуникации“ (януари 2025 г.) се издава с финансовата помощ на Фонд научни изследвания, договор № КП-06-НП6/48 от 04 декември 2024 г.

Issue 62 of the Rhetoric and Communications Journal (January 2025) is published with the financial support of the Scientific Research Fund, Contract No. KP-06-NP6/48 of December 04, 2024.